

تدوین راهنمای عمل برنامه درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی

زهرا اسماعیلی^۱، پروین احمدی^۲، پروین صمدی^۳

دریافت: ۱۴۰۱/۳/۵ پذیرش: ۱۴۰۱/۴/۶

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تدوین راهنمای عمل برنامه درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی است. رویکرد پژوهش، کیفی و روش تحلیل محتوا و جامعه پژوهش، کلیه کتاب‌های درسی و کتاب معلم پایه اول ابتدایی و نمونه پژوهش با جامعه یکسان بود. روش نمونه‌گیری تمام شماری و ابزار پژوهش چک لیست بود. الگوی برنامه درسی تلفیقی مضمون محور (مفهوم محور و مهارت محور) انتخاب شد. مفاهیم و مهارت‌ها از کتاب درسی و اهداف از کتاب معلم استخراج شد و هم زمان کدگذاری صورت گرفت. کدهای مشترک در یک مقوله قرار گرفته و مضامین (تم) تلفیقی برنامه درسی را تشکیل دادند. ۸۱ کد اولیه بدست آمد که با طبقه‌بندی آن‌ها ۴۳ مقوله حاصل شد و در آخر، ۱۹ مضمون تلفیقی شکل گرفت. مضامین بدست آمده عبارتند از: سفر به گذشته، شگفتی‌های آفرینش، علم و زندگی، مایه حیات، سرزمین مادری ما (ایران)، علم آموزی، مشاغل، کودک مسلمان، تغییر، خانواده ما، حواس، جانوران، طبقه‌بندی، سلامت، مهارت الگویابی، مهارت اندازه‌گیری، مهارت رسم شکل، مهارت شمارش، مهارت‌های زندگی. طرح درس‌های کلاس (سالانه و روزانه) بر اساس این مضمون‌های مشترک شکل می‌گیرد و چنانچه مفهوم و مطالبی از محتوای کتاب در این مضمون‌ها وارد نشود به همان صورت سنتی (مجزا) تدریس می‌شود.

کلیدواژه‌ها: راهنمای عمل، تدوین برنامه درسی، برنامه درسی تلفیقی، برنامه درسی مضمون محور (تماتیک)، دوره ابتدایی، پایه اول ابتدایی.

^۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد برنامه ریزی درسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران

^۲ دانشیار گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران، نویسنده مسئول،

pahmadi@alzahra.ac.ir

^۳ دانشیار گروه مدیریت و برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهراء، تهران، ایران.

مقدمه

دانش آموزان، در کودکی و نوجوانی، مدت طولانی از عمر خود را در محیط مدرسه بسر می‌برند. از این رو، مدرسه، به مثابه امری حیاتی، مهم و تاثیرگذار در فرآیند رشد و تحول آنان به شمار می‌آید. برنامه‌های درسی به عنوان بخش مهم نظام آموزش و پرورش، نقش اساسی در تعلیم و تربیت کودکان و جوانان دارند.

تجهیز افراد به مهارت‌های یادگیری، به تناسب رشد علم و ظهور فناوری‌های جدید نیاز مبرمی است که مستلزم تغییر برنامه‌های درسی، تبیین هدف‌های واقعی، مبانی و اصول آموزشی پیشرو، برنامه‌های درسی استاندارد و بهره‌گیری از روش‌های نوین آموزش و پرورش در مدارس است. قطعاً در این زمان باید نیازهای جامعه، به ویژه، کودکان و نوجوانان به طور مستمر و دقیق بازنگری شوند به گونه‌ای که فراگیران با برخورداری از کیفیت و جامعیت، فرصت‌ها و زمینه‌های لازم برای خلاقیت در مدرسه را فراهم و قدرت ساختن فردایی بهتر را دارا باشند (مهرمحمدی و احمدی، ۱۳۸۰).

امروزه مشکلات نظام آموزشی ما روز به روز در حال پیشرفت است، دانش‌آموزان کاربرد مفاهیم آموزشی را در زندگی شخصی خود احساس نمی‌کنند و سیستم آموزشی ما فرد را برای آینده و ورود به جامعه کاملاً آماده نمی‌کند. با توجه به اهمیت آموزش ابتدایی در تربیت سرمایه‌های ملی، باید مطالب و محتوایی در برنامه درسی گنجانده شود که نیازهای دانش‌آموزان را برای ساختن فردایی روشن برآورده سازد. اهداف نظام آموزشی باید از انتقال صرف معلومات به سمت رشد توانایی‌های دانش‌آموزان حرکت کند و باعث پرورش خلاقیت، نوآوری، توسعه فرصت‌های یادگیری، هماهنگی دنیای ارتباطات، اطلاعات و فناوری روز دنیا و در نهایت رشد همه جانبه فرد در تمام ابعاد گردد. این مهم می‌تواند تا حدودی در سایه برنامه‌های درسی تلفیقی فراهم گردد (نورآبادی، احمدی، دبیری اصفهانی، فراستخواه، ۱۳۹۳).

در برنامه درسی سنتی که رشته‌های مختلف دانش، به شکل مجزا از یکدیگر سازماندهی می‌شوند به منزله فاصله‌هایی ساختگی است که اساتید و دانشمندان علوم مختلف برای هدف‌های خاص ایجاد کرده‌اند، در حالی که افراد هر زمان در زندگی واقعی خود، با مسائل یا موقعیت‌های چند بعدی مواجه می‌شوند، از خود نمی‌پرسند که چه قسمتی هنر، چه قسمتی ریاضیات و چه قسمتی علوم غیره است. بلکه تلاش می‌کنند برای گذر از هر موقعیت و حل آن مسئله، از تمامی منابع مختلف موجود، مهارت و دانش را به دست آورند. اکثر دروس به روشی بی‌ربط و قطعه قطعه آموزش داده می‌شوند که کمتر با زندگی واقعی یادگیرندگان شباهت دارد. برای رهایی از این مشکلات، روش‌های درهم آمیختن موضوعات درسی یا تلفیق ایجاد شده است که طی آن، مرزبندی‌های مشخصی که میان حوزه‌های دانش بوده است را کنار گذاشته و فرصت‌های جدید یادگیری به روشی متفاوت با رویکرد میان‌رشته‌ای^۱ به وجود می‌آید (ملکی، ۱۳۸۴: ۲۱۱-۲۱۳).

ابعاد مختلف پدیده‌های طبیعی و پیچیدگی‌های انسان، تعدد روش‌ها در بررسی واقعیت‌های فیزیکی و انسانی و از سوی دیگر، لازمه منطقی پیشرفت در علوم که به اقسام موضوعی و بدون ارتباط با یکدیگر مبدل شده است، سبب گردیده که دانش سازمان یافته که از آن به عنوان دیسیپلین یاد می‌شود نتواند به خوبی واقعیت‌های موجود را بیان کند. از این رو، با توجه به شرایط پیچیده زندگی امروزی و همچنین، ماهیت یکپارچه انسان، با پرهیز از تفکیک تصنعی موضوعات درسی، لزوم کل‌نگری دانش‌آموزان و وجود برنامه درسی یکپارچه ضرورت می‌یابد. برای کاستن از معایب برنامه درسی موضوع مجزا، به ویژه، در دوره ابتدایی، ارتباط مطالب درسی با زندگی واقعی دانش‌آموزان، رویکرد برنامه درسی تلفیقی^۲ پیشنهاد می‌شود که روندی متفاوت با برنامه درسی موضوع مجزا دارد (احمدی، ۱۳۸۲). تلفیق برنامه درسی، در هم آمیختن و ارتباط دادن محتوا و فرایندهای برنامه درسی به منظور انسجام تجربیات یادگیرندگان است (احمدی، ۱۳۹۰).

پیشینه پژوهشی و چارچوب نظری

برنامه درسی تلفیقی دارای رویکردها و الگوهای مختلفی است که در پژوهش‌های مختلف به تناسب به هر کدام آن پرداخته شده است. رویکرد‌ها یا الگوهای رشته‌های موازی، چندرشته‌ای، میان رشته‌ای، فرارشته‌ای، رویکرد مضمون محور (تماتیک)

^۱. Interdisciplinary Curriculum

^۲. Integrated Curriculum

و غیره، از جمله شمار فراوان رویکردها و الگوهای تلفیق برنامه درسی است. در الگوی برنامه درسی مبتنی بر مضمون، از مواد درسی مختلف برای بررسی جوانب آن مضمون بهره گرفته می شود (اریکسون، ۱۹۹۵، به نقل از احمدی، ۱۳۹۰).

پژوهش‌هایی تاثیر برنامه درسی تلفیقی بر پیشرفت تحصیلی را تایید کرده‌اند. پژوهش فهیما (۱۳۹۹)، تاثیر برنامه درسی تلفیقی هنر و علوم تجربی بر خلاقیت دانش آموزان پایه چهارم ابتدایی را تایید می‌کند. یافته‌های متین فر (۱۳۹۷)، نشان می‌دهد که برنامه درسی تلفیقی بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه ششم ابتدایی اثر مثبت دارد. به لحاظ اهمیت برنامه درسی تلفیقی از بعد اسناد بالادستی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی بر اجرای برنامه درسی تلفیقی در دوره ابتدایی تاکید دارند (رستمی‌مسنی، ۱۳۹۳). پژوهش دریک ورید^۱ (۲۰۲۰)، به بررسی سوابق تاریخی اجرای برنامه درسی تلفیقی و اهمیت استفاده از آن در اسناد مختلف می‌پردازد. پژوهش رضوی (۱۳۹۵) نشان می‌دهد که از منظر معلمان ابتدایی و متخصصان برنامه درسی امکان تلفیق دروس در اجرا وجود دارد.

چالش‌هایی نیز در زمینه اجرا وجود دارد. دریک ورید (۲۰۲۰)، یکی از چالش‌های اجرای برنامه درسی تلفیقی را عدم آگاهی معلمان از سوابق تاریخی اجرایی آن بیان می‌کنند. همچنین، یافته‌های پژوهش اکیب^۲، عمران^۳، ماهتاری^۴ و همکاران (۲۰۲۰)، نشان می‌دهد که بسیاری از معلمان در اجرای برنامه درسی تلفیقی آمادگی ذهنی ندارند. زیرا، طراحی و تدوین طرح درس‌ها با رویکرد تلفیقی نیازمند خلاقیت است و افزایش بارکاری معلمان را در پیش دارد. پارک^۵ (۲۰۰۸)، عدم مهارت کافی معلمان در پیدا کردن ارتباط بین دروس مختلف را از نقطه ضعف اصلی می‌داند. همچنین ویلباخ^۶ (۲۰۰۰)، عدم تشویق معلمان برای اجرای این رویکرد در کلاس‌های درس و مشکل کمبود زمان را از مشکلات اجرای برنامه درسی تلفیقی عنوان کرده است.

در پژوهش‌های مختلف وسعت تلفیق دروس متفاوت است. پژوهش فهیما (۱۳۹۹)، تلفیق درس علوم و هنر، متین فر (۱۳۹۷)، هنر و مطالعات، پرویزی شاد (۱۳۹۷)، رویکرد تلفیقی در درس هنر، غیاث آبادی فرهانی (۱۳۹۳)، علوم و ریاضی، تلاش‌هایی را برای تلفیق دروس مختلف با هم انجام داده‌اند.

اما پژوهش‌های انجام شده در زمینه رویکرد تلفیقی به گونه‌ای نبوده است که تمام دروس یک پایه را پوشش دهد. در همین راستا، ضرورت این پژوهش، نیاز به یک راهنمای عمل برای اجرای برنامه درسی تلفیقی است که به صورت تفصیلی محتوای کتاب‌های درسی را به دقت بررسی کرده و از طریق یک مضمون (تم)^۷ به هم پیوند داده است و یک راهنمای عمل تلفیقی برای اجرا در پایه اول برای معلمان ارائه نموده است. این پژوهش، برای کلاس درس و برای معلم‌هایی که می‌خواهند نمونه‌های عملی برای تلفیق برنامه درسی داشته باشند، مفید و کاربردی خواهد بود. پژوهش به لحاظ تدوین راهنمای عمل تلفیق برنامه درسی پایه اول ابتدایی دارای نوآوری است.

"تدوین^۸ برنامه درسی را می‌توان به مثابه اقدام یا فرایندی هدفمند تعریف کرد که هدف آن ایجاد تغییرات سودمند در برنامه درسی است. تغییر حقیقی حاصل از تدوین برنامه درسی در کلاس‌های درس رخ می‌دهد" (مارش^۹ و ویلیس^{۱۰}، ۱۳۹۸، ترجمه مدنی: ۲۵۶).

مقصود از راهنمای عمل تعریفی است که واژه نامه مطالعات برنامه ریزی درسی معادل "Action plan" به معنای برنامه عملیات، برنامه کار و دستور کار در نظر گرفته است" (مظاهری، بیاضیان و عظیمی ۱۳۹۴: ۱۲).

برنامه عملیاتی، برنامه‌ای است که جزئیات تمام آنچه را که برای انجام یک کار نیاز است، ذکر می‌کند. برنامه‌های عملیاتی با تمرکز روی کارهای کوچک، در واقع، تصمیماتی در جهت تحقق اهداف بزرگتر است.^{۱۱} پس از شناسایی نیازهای آموزشی معلمان

^۱ . Drake & Reid

^۲ . Akib

^۳ . Imran

^۴ . Mahtari

^۵ . Park

^۶ . G.A.Weilbacher

^۷ . Thematic

^۸ . Development

^۹ . Marsh

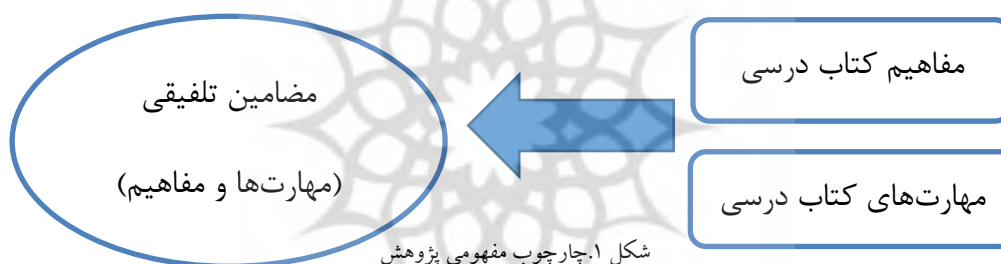
^{۱۰} . Willis

^{۱۱} . <https://miro.com/templates/action-plan>

در جایی که ممکن است به آموزش یا پشتیبانی بیشتری نیاز داشته باشند)، از یک برنامه عملی برای توسعه اهداف آموزشی استفاده می‌شود. از جمله مواردی که از یک راهنمای عمل استفاده می‌شود هنگامی است که معلمان در حال برنامه‌ریزی یک برنامه درسی جدید هستند. برنامه‌های عمل لزوماً برنامه انفرادی نیستند و مواردی وجود دارد که معلم می‌تواند برای کل کلاس خود یا گروه کوچکی از دانش آموزان برنامه عملیاتی تنظیم کند.^۱ در این پژوهش، راهنمای عمل برنامه درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی، با شناسایی مفاهیم و مهارت‌ها و مضامین مورد نظر در پایه اول ابتدایی به تدوین دروس تلفیقی می‌پردازد تا نمونه‌ای راهبردی برای عمل تدریس معلمان ابتدایی باشد. منظور از برنامه درسی تلفیقی، عبارت است از "سازمان‌دهی محتوا زیر چتر یک مفهوم انتزاعی و مشترک. مثل وابستگی تعارض یا کشمکش، هدف برنامه‌های درسی تلفیقی، تشریح هر چه روشن تر مفهوم مورد بررسی در ارتباط با یک مضمون (تم)، موضوع یا مساله مهم با کاربرد سطوح عالی تر فرایند تفکر است. مانند وقتی که یادگیرنده اطلاعات را تحلیل می‌کند، ترکیب می‌کند و تعمیم می‌دهد" (اریکسون، ۱۹۹۵. به نقل از احمدی، ۱۳۹۰).

به طور کلی مطالعات مذکور نشان می‌دهد که از اجرای مزایای برنامه درسی تلفیقی نمی‌توان چشم‌پوشی نمود اما با توجه به موانعی که برای اجرای برنامه درسی تلفیقی وجود دارد، تلاش‌های برای برنامه درسی تلفیقی به تلفیق دو درس یا چند درس محدود شده یا در مواردی برای تلفیق از درس هنر یا علوم تجربی به دلیل انعطاف‌پذیری بیشتر با سایر دروس استفاده شده است. تاکنون تلاش جدی برای تلفیق همه دروس در یک پایه تحصیلی صورت نگرفته است. بنابراین، رویکرد تلفیق برنامه درسی مضمون‌مدار (محتوایمدار و مهارت‌مدار) می‌تواند چتر تلفیق برنامه درسی را بین همه کتاب‌های درسی یک پایه بگستراند. شباهت پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین در تلفیق دروس مختلف است. اما وسعت این تلفیق همه کتاب‌های درسی پایه اول را در بر می‌گیرد

چارچوب مفهومی پژوهش به صورت زیر است:

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

سوال پژوهشی :

- ۱- مضامین (تم‌های) برنامه درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی کدام است؟
- ۲- تدوین برنامه درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی و رویکرد آن کیفی است و برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش از تحلیل محتوا^۲ (کیفی) استفاده شده است. تحلیل محتوای کیفی، روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده است. به فراسویی از کلمات یا محتوای عینی متون می‌رود و تم‌ها یا الگوهایی را که آشکار یا پنهان هستند به صورت محتوای آشکار می‌آزماید (ایمان، ۱۳۹۰). جامعه پژوهش، تمام کتاب‌های درسی و راهنماهای تدریس معلم پایه اول ابتدایی است. نمونه با جامعه همپوشی دارد. تمام شماری صورت گرفته است. تمام کتاب‌های درسی و کتاب معلم (راهنمای تدریس) پایه اول ابتدایی مورد بررسی قرار گرفته و تمام مفاهیم و مهارت‌هایی که در این کتابها مشخص و استخراج شده، در فرایند تشکیل مضامین مورد استفاده قرار گرفته است (جدول ۱).

^۱ . <https://study.com/academy/lesson/action-plan-template-for-teachers.html#lesson>

^۲ . Content Analysis

جدول ۱. مشخصات جامعه و نمونه پژوهش

عنوان کتاب	سال انتشار	تعداد درس‌ها
قرآن	۱۳۹۹	۶ درس
ریاضی	۱۳۹۹	۲۵ درس
علوم تجربی	۱۳۹۹	۱۳ درس
فارسی و نگارش	۱۳۹۹	۲۱ درس
راهنمای معلم قرآن اول ابتدایی	۱۳۹۱	۲ فصل (کلیات و راهنمای تدریس)
راهنمای معلم ریاضی اول ابتدایی	۱۳۹۱	۲ فصل (کلیات و راهنمای تدریس)
راهنمای معلم علوم اول ابتدایی	۱۳۹۰	۲ فصل (کلیات و راهنمای تدریس)
راهنمای معلم فارسی اول ابتدایی	۱۳۹۱	۲ فصل (کلیات و راهنمای تدریس)
تربیت بدنی دوره ابتدایی ویژه معلمان پایه اول	۱۳۹۲	۲ فصل
راهنمای درس هنر برای معلمان پایه‌های اول، دوم و سوم	۱۳۹۱	۳ فصل (آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی، محتوای برنامه، اجرای برنامه)

هر درس یا فصل از کتاب‌های درسی هدف‌ها و فعالیت‌هایی دارد. اهداف از کتاب‌های راهنمای تدریس معلم و فعالیت‌های هر درس هم از کتاب‌های درسی پایه اول شناسایی و استخراج شد. اهداف، فعالیت و مهارت هر درس از کتاب‌های درسی به تفکیک در جدول محقق ساخته مرتب شدند. سپس، به هر هدف، مهارت یا فعالیت کد اختصاص یافت. کدها هم به شیوه استقرایی از داده‌های خام استخراج شده‌اند. پس از کدگذاری، کدهای با زمینه مشابه با هم تلفیق شدند؛ طبقه‌ها (مقوله) شکل گرفتند و از بهم پیوستن طبقه‌ها، مضامین پدید آمدند.

نوریان (۱۳۹۸)، فرایند کدگذاری در تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های درسی را در چهار مرحله بیان می‌کند: ۱- تعیین واحدهای معنایی ۲- کدگذاری واحدهای معنایی ۳- طبقه‌بندی کدها ۴- تعیین مضمون‌ها (درونمایه‌ها).

واحدهای معنایی در این پژوهش، اهداف و فعالیت‌هایی است که در کتاب راهنمای معلم و کتاب‌های درسی به تفکیک هر درس آورده شده است. بعضی از اهداف مهارتی و برخی اهداف مفهومی هستند. پس از استخراج مفاهیم، هدف‌ها، مهارت‌های هر درس یا فصل از کتاب درسی، به هر درس یا فصل کتاب‌های درسی با توجه به ماهیتش کدی اختصاص داده شد. پس از کدگذاری تمام واحدهای معنایی، کدهایی که شبیه هم بودند یا وجه اشتراک داشتند در یک طبقه قرار گرفتند. در واقع، طبقه مفهوم کلی‌تری از کد است. پس از مشخص کردن مقوله‌ها، مقوله‌هایی که می‌توانستند از منظر رویکرد تلفیقی برنامه‌درسی به هم پیوند بخورند و یک مضمون هدفدار، معنادار و قابل اجرا را ایجاد کنند، کنار هم قرار گرفتند. مضمون‌های بدست آمده، مرکز (محور) سازماندهی راهنمای عمل تلفیقی پژوهش حاضر هستند.

برای انتخاب و نام‌گذاری مضامین به نظرات صاحب‌نظران در حوزه تلفیق برنامه درسی توجه شد. به نظر پرکینز^۱ یک مضمون تلفیقی خوب است که در طیف وسیعی از حوزه‌های موضوعی کاربرد داشته باشد و "انتخاب یک مضمون خوب، بیشتر یک هنر است تا علم" (احمدی، ۱۳۹۰).

قابلیت اعتبار به تمرکز روی تحقیق و اطمینان از این موضوع که داده‌ها و فرایند تحلیل به‌خوبی در جست‌وجوی این موضوع‌اند وابسته است. نخستین پرسش درباره اعتبار، از چگونگی تصمیم ما در تمرکز روی تحقیق، انتخاب مضمون و شرکت‌کنندگان و رویکرد جمع‌آوری داده‌ها ناشی می‌شود (ایمان و نوشاد، ۱۳۹۰).

نمونه‌ها شامل تمام کتاب‌های درسی پایه اول ابتدایی است. واحد معنا اهداف هر درس یا فصل از کتاب‌های درسی است که در کتاب‌های راهنمای معلم همان درس آورده شده است. واحد معنا، در قالب یک عبارت آورده شده که از جنس مفهوم یا مهارت است. رویکرد جمع‌آوری داده‌ها نیز استقرایی است. چون کدها از داده‌های خام استخراج و بدون داشتن پیشینه نظری کدگذاری

^۱. Perkins

شده‌اند. از آنجا که عناصر هر مضمون شباهت معنایی داشته و میان مضمون‌های مجزا تفاوت‌های قابل درکی وجود داشته است، مضامین توسط ۸ آموزگار بررسی شده است. پس از گفت‌وگو با آن‌ها توافق درباره شیوه طبقه‌بندی کدها و نام‌گذاری مضامین بدست آمد.

یافته‌ها

۱- مضامین (تم‌ها) برنامه‌درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی کدام است؟ (جدول ۲ و ۳)

جدول ۲. مضامین مفهوم محور

عنوان مضمون	درس‌ها	کتاب‌ها	
سفر به گذشته	پیامبران خدا	قرآن درس ۷	
	خاطرات انقلاب	فارسی درس ۲۰	
	پیامبر مهربان	فارسی درس ۲۲	
	زمین خانه‌ی پر آب ما	علوم درس ۶	
	زمین خانه‌ی خاکی ما	علوم درس ۹	
	دنیای سرد و گرم	علوم درس ۱۱	
	از خانه تا مدرسه	علوم درس ۱۲	
	از گذشته تا آینده	علوم درس ۱۴	
	کاشی کاری‌های مساجد	ریاضی درس ۲۲	
شگفتی‌های آفرینش	نعمت‌های خدا	قرآن درس ۲	
	سلام به من نگاه کن	علوم درس ۲	
	زمین خانه‌ی پر آب ما	علوم درس ۶	
	دنیای سرد و گرم	علوم درس ۱۱	
	حیات مدرسه	ریاضی درس ۱۰	
	کامل کردن نقاشی نا تمام	راهنمای تدریس هنر	
مایه حیات (آب)	زمین خانه‌ی پر آب ما	علوم درس ۶	
	آب	فارسی درس ۱	
	دریا	فارسی درس ۸	
	صدای موج	فارسی درس ۱۷	
	نمایش چرخه آب	راهنمای تدریس هنر فصل ۲	
علم و زندگی	سلام به من نگاه کن	علوم درس ۲	
	دنیای جانوران	علوم درس ۴	
	زمین خانه‌ی پر آب ما	علوم درس ۶	
	چه می‌خواهم بسازم؟	علوم درس ۸	
	در اطراف ما هوا وجود دارد	علوم درس ۱۰	
	دنیای سرد و گرم	علوم درس ۱۱	
	از خانه تا مدرسه	علوم درس ۱۲	
	آهن‌ربای من	علوم درس ۱۳	
	از گذشته تا آینده	علوم درس ۱۴	
	کاشی کاری‌های مساجد	ریاضی درس ۲۲	
	فرش	ریاضی درس ۲۴	
	سرزمین مادری ما، ایران	ایران	فارسی درس ۶
		خاطرات انقلاب	فارسی درس ۲۰

فارسى، روان‌خوانى	میهن ما	علم آموزى
علوم درس ۱۱	دنیای سرد و گرم	
راهنمای تدریس هنر فصل ۲	نقاشی با موضوع آزاد	
راهنمای تدریس هنر فصل ۳	نمایش گویش‌های مختلف	
قرآن درس ۶	مدرسه ما	
فارسى درس ۳	مدرسه و کلاس	
فارسى درس ۱۵	کتاب‌خوانى	
فارسى درس ۱۸	على و معصومه	مشاغل
فارسى درس ۱۶	در بازار	
علوم درس ۶	زمین خانه‌ی پر آب ما	
علوم درس ۸	چه می‌خواهم بسازم؟	
علوم درس ۹	زمین خانه‌ی خاکی ما	
علوم درس ۱۱	دنیای سرد و گرم	
راهنمای تدریس هنر فصل ۳	نمایش مشاغل	
قرآن درس ۱	به نام خدا، بسم الله	کودک مسلمان
قرآن درس ۵	کودک مسلمان	
قرآن درس ۷	پیامبران خدا	
فارسى درس ۲	مهربان‌تر از مادر	
فارسى درس ۲۰	رضا	
فارسى درس ۲۲	پیامبر مهربان	
ریاضی درس ۸	نماز	
ریاضی درس ۱۵	مسجد	
ریاضی درس ۲۰	عزاداری عاشورا	
علوم درس ۵	دنیای گیاهان	
علوم درس ۱۲	از خانه تا مدرسه	
علوم درس ۱۴	از گذشته تا آینده	
فارسى درس ۱۱	روز برفی	
فارسى درس ۱۶	در بازار	
فارسى، روان‌خوانى	چهارفصل	
فارسى درس ۱۸	مثل خورشید	
ریاضی درس ۱۷	خانه‌ی پدر بزرگ و مادر بزرگ	
راهنمای تدریس هنر فصل ۲	نقاشی با موضوع معین (فصل‌ها)	خانواده ما
قرآن درس ۳	خانه ما	
فارسى درس ۵	مادر	
فارسى درس ۱۲	همکاری	
فارسى درس ۱۵	کتاب‌خوانى	
ریاضی درس ۱۷	خانه پدر بزرگ و مادر بزرگ	

فارسی درس ۷	گوش شنوا	حواس
فارسی درس ۱۷	صدای موج	
علوم درس ۲	سلام به من نگاه کن	
ریاضی درس ۷	تولد دوقلوها	
راهنمای تدریس هنر فصل ۲	نقاشی با موضوع معین (اعضای بدن)	
علوم درس ۴	دنیای جانوران	جانوران
فارسی درس ۸	اردک	
فارسی درس ۹	لک لک	
فارسی درس ۱۰	جنگل	
فارسی درس ۱۳	خروس خوش آواز	
فارسی درس ۱۴	چشمه و چراگاه	
فارسی درس ۱۹	حلزون	
فارسی درس ۲۱	لاک پشت و مرغابی‌ها	
راهنمای تدریس هنر فصل ۲	نقاشی با موضوع معین (جانوران)	
علوم درس ۴	دنیای جانوران	طبقه بندی
علوم درس ۵	دنیای گیاهان	
علوم درس ۷	زمین خانه‌ی سنگی ما	
علوم درس ۱۳	آهن ربای من	
قرآن درس ۵	کودک مسلمان	سلامت
فارسی درس ۹	ورزش	
فارسی درس ۱۸	علی و معصومه	
علوم درس ۳	سالم باش و شاد باش	
علوم درس ۵	زمین خانه‌ی پر آب ما	
علوم درس ۶	دنیای گیاهان	
راهنمای تدریس تربیت بدنی	نکات ایمنی در ورزش	
راهنمای تدریس تربیت بدنی	بهداشت ورزشی	

جدول ۳. مضمون مهارت محور

کتاب‌ها	درس‌ها	مضمون
ریاضی درس ۱	آشپزخانه	الگویابی
ریاضی درس ۲	خارج از خانه	
ریاضی درس ۳	رفتن به مدرسه	
ریاضی درس ۶	بازی دوستان	
ریاضی درس ۱۸	خرید از بقالی	
راهنمای تدریس هنر فصل ۲	چاپ انگشتی الگو	
ریاضی درس ۸	نماز، صفحه ۵۵	

ریاضی درس ۱۰	حیات مدرسه، صفحه ۶۶	مهارت اندازه‌گیری
ریاضی درس ۱۴	همسایگان، صفحه ۹۶	
ریاضی درس ۱۶	مدرسه، صفحه ۱۱۲	
ریاضی درس ۲۱	کتابخانه، صفحه ۱۴۵	
ریاضی درس ۲۱	کتابخانه، ۱۴۶	
ریاضی درس ۲۱	کتابخانه، ۱۴۷	
ریاضی درس ۲۴	فرش، ۱۶۴	
علوم درس ۱۱	دنیاى سرد و گرم (دما)	
علوم درس ۱۲	از خانه تا مدرسه (سرعت)	
ریاضی درس ۲	خارج از خانه، صفحه ۱۰	
ریاضی درس ۲	خارج از خانه، صفحه ۱۳	
ریاضی درس ۳	رفتن به مدرسه، صفحه ۱۷	
ریاضی درس ۳	رفتن به مدرسه، صفحه ۲۱	
ریاضی درس ۵	پیک نیک، صفحه ۳۲	
ریاضی درس ۵	پیک نیک، صفحه ۳۵	
ریاضی درس ۶	بازی دوستان، صفحه ۴۲	
ریاضی درس ۸	نماز، صفحه ۵۶	
ریاضی درس ۹	کلاس درس، صفحه ۶۰	
ریاضی درس ۱۰	حیات مدرسه، صفحه ۶۸	
ریاضی درس ۱۷	خانه پدربزرگ و مادربزرگ، صفحه ۱۱۷	
ریاضی درس ۱۹	صف نانوایی، صفحه ۱۶۶	
علوم درس ۱۲	از خانه تا مدرسه (نقشه)	
راهنمای تدریس هنر فصل ۲	رسم شکل برای قصه	
راهنمای تدریس هنر فصل ۲	کامل کردن نقاشی ناتمام	

کتاب‌ها	درس‌ها	مضمون
ریاضی درس ۱	آشپزخانه، صفحه ۲	
ریاضی درس ۲	خارج از خانه، صفحه ۱۴	
ریاضی درس ۳	رفتن به مدرسه، صفحه ۱۷	
ریاضی درس ۴	رفتن به مهمانی، صفحه ۲۴	
ریاضی درس ۴	رفتن به مهمانی، صفحه ۲۸	
ریاضی درس ۷	تولد دوقلوها، صفحه ۴۵	
ریاضی درس ۷	تولد دوقلوها، صفحه ۴۷	
ریاضی درس ۸	نماز، صفحه ۵۲	
ریاضی درس ۸	نماز، صفحه ۵۴	
ریاضی درس ۹	کلاس درس، صفحه ۵۹	

ریاضی درس ۹	کلاس درس، ۶۲	مهارت شمارش
ریاضی درس ۱۰	حیات مدرسه، صفحه ۶۷	
ریاضی درس ۱۰	حیات مدرسه، صفحه ۶۹	
ریاضی درس ۱۱	تعطیل شدن مدرسه، صفحه ۷۴	
ریاضی درس ۱۲	رفتن به بوستان، صفحه ۸۰	
ریاضی درس ۱۲	رفتن به بوستان، صفحه ۸۱	
ریاضی درس ۱۳	رفتن به رستوران، صفحه ۸۸	
ریاضی درس ۱۶	حیات مدرسه، صفحه ۱۰۸	
ریاضی درس ۱۶	حیات مدرسه، صفحه ۱۱۲	
ریاضی درس ۱۸	خرید از بقالی، صفحه ۱۲۱	
ریاضی درس ۲۰	عزاداری عاشورا، صفحه ۱۳۸	
ریاضی درس ۲۰	عزاداری عاشورا (اعداد ۱۹ تا ۹۹)	
ریاضی درس ۲۳	شب هنگام، صفحه ۱۶۰	
ریاضی درس ۲۵	آینه، صفحه ۱۷۱	
فارسی	نوشتن اعداد به حروف	
قرآن درس ۱	به نام خدا، بسم الله (سلام کردن)	
قرآن درس ۳	خانه ما (احترام به بزرگترها)	
فارسی درس ۳	کلاس (احترام به معلم)	
فارسی درس ۶	سرباز (ایثار)	
فارسی درس ۱۲	همکاری	
فارسی درس ۱۵	کتاب خوانی (احترام خواهر و برادر)	
فارسی درس ۱۸	علی و معصومه (ادب)	
فارسی درس ۲۱	لاک پشت و مرغابی (سخن به موقع)	
علوم درس ۳	سلام به من نگاه کن (رعایت بهداشت)	
علوم درس ۵	دنیای گیاهان (حفظ محیط زیست)	
علوم درس ۶	زمین خانه پر آب ما (صرفه جویی)	
علوم درس ۱۲	از خانه تا مدرسه (معلولین)	
ریاضی درس ۱۷	خانه پدر بزرگ و مادر بزرگ (احترام)	
ریاضی درس ۱۹	صف نانوایی (نظم و حق تقدم)	
راهنمای تدریس تربیت بدنی	بازی‌های گروهی و محلی	

۲- تدوین برنامه درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی چگونه است؟

در این پژوهش در کدگذاری اولیه ۸۱ کد بدست آمد. که با طبقه‌بندی بعضی از کدها ۴۳ طبقه (مقوله) حاصل شد. سپس، با دسته‌بندی طبقه‌ها (مقوله) ۱۹ مضمون (تم) تلفیقی بدست آمد. برای اینکه در پی دست یافتن به مضامین هدفمند و تقریباً جامع بودیم،

۱۵ کد در زیر چتر مضامین تلفیقی قرار نگرفت و به صورت مجزا اجرا خواهد شد. با توجه به اینکه محتوای کتاب‌های درسی مرجع اجرا در طرح‌های یادگیری کلاس درس هستند؛ انتخاب محتوا بر شیوه سازمان‌دهی تقدم دارد. بدین معنا که در کتاب‌های درسی کشور ما (ایران) محتوا به صورت تفضیلی بیان شده و رویکرد مناسب تلفیقی برای این پایه، مضمون مدار است. پس برای تدوین یک درس تلفیقی، برنامه درسی (کتاب‌های درسی و کتاب معلم) بررسی و تحلیل شد. سپس، به مفاهیم و مهارت‌های هر درس از کتاب‌های درسی با توجه به هدفی که در کتاب معلم برای آن بیان شده است، کدی اختصاص داده شد. کدهایی که زمینه مناسب برای تلفیق دارند کنار هم قرار گرفتند و طبقات را به وجود آوردند. برای طبقاتی که به هم نزدیک بودند، یک مضمون مناسب انتخاب شد. این مضامین پیوند دهنده (تلفیق‌کننده و ارتباط دهنده) درس‌های مختلف از کتاب‌های مختلف کنار هم هستند. در جدول (۴) یک نمونه از تدوین مضمون تلفیقی (سلامت) آورده شده است:

جدول ۴. تدوین طرح درس مضمون "سلامت"

<p>نام و نام خانوادگی معلم: مضمون (تم): سلامت نام مدرسه: پیشنهادی: ۴۵ دقیقه پایه اول ابتدایی تاریخ: / /</p>
<p>انتظارات و اهداف آموزشی: با عوامل موثر بر سلامتی آشنا شود. با شیوه‌های رعایت بهداشت فردی و اجتماعی آشنا شود. تقویت روحیه خود مراقبتی و رعایت موارد ایمنی. تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری در حفظ محیط زیست. آشنایی با چگونگی استفاده از امکانات بهداشت عمومی. علاقه‌مندی به انجام حرکت‌های ورزشی.</p>
<p>انتظارات پایانی: انتظار می‌رود که فراگیران بتوانند: ۳ مورد از عوامل موثر بر سلامتی را بیان کرده و برای هر کدام در حد دو جمله توضیح دهد. دانش آموز بتواند در مدرسه کارهای مربوط به نظافت شخصی را انجام دهد. نمونه‌ای از فهرست غذاهای سالم و ناسالم را نام ببرد. ۳ مورد از کارهایی که جزء نظافت شخصی هستند را نام ببرد. ۴ مورد از ویژگی‌هایی که بچه مرتب و تمیز دارد را نام ببرد. ۵ نمونه از رشته‌های ورزشی را نام ببرد. ۲ جمله درباره اهمیت محیط زیست و ارتباط آن با سلامتی توضیح دهد.</p>
<p>کلید واژه‌ها: سلامت- ورزش - تغذیه - خواب و استراحت - محیط زیست - بهداشت - ایمنی - چاقی و افزایش وزن</p>
<p>عنوان: شرح فرآیند یاددهی یادگیری معلم نقش مفهومی مضمون (تم) سلامت را روی تخته نصب می‌کند (تلفیق محتوای دروس مختلف با هم). سپس برگه‌های بازیابی داده‌ها شامل آنچه دانش‌آموزان می‌دانند، آنچه را می‌خواهند بدانند و آنچه که آموخته‌اند (KWL^۱)، به گروه‌های دو یا چند نفره دانش‌آموزی می‌دهد و می‌خواهد که روی برگه‌ها کار کنند. معلم از آن‌ها می‌پرسد که درباره‌ی عوامل موثر بر سلامتی چه می‌دانند، آن‌ها را یادداشت کنند. سپس روی تخته کلمه‌ی سلامت را در اندازه‌ی بزرگ می‌نویسد و از دانش‌آموزان</p>

^۱. Know, What, Learn

می‌پرسد که به نظر شما چه عواملی باعث می‌شود که ما سالم و سلامت باشیم. دانش‌آموزان به بارش مغزی (سیال‌سازی ذهنی) در مورد مضمون سلامت می‌پردازند و به نوبت نظرات خود را اعلام می‌کنند و معلم نظرات را روی تخته در اطراف مضمون سلامت به صورت شاخه شاخه می‌نویسد. در صورت نیاز معلم به کمی به افکار دانش‌آموزان جهت می‌دهد تا زمانی که تمامی موارد مربوط به سلامتی نوشته شود. در این زمان دانش‌آموزان در مورد آنچه می‌خواهند درباره‌ی عوامل مرتبط با سلامتی بدانند، صحبت می‌کنند و روی برگه‌های خود می‌نویسند. معلم هر گروه را نام‌گذاری می‌کند (بهداشت، ایمنی، تغذیه، ورزش، خواب و استراحت و چاقی، محیط زیست). به هر گروه تعدادی عکس و وسیله می‌دهد و می‌خواهد که با هم مشورت کنند و اطلاعات خود را افزایش دهند. در صورت نیاز گروه‌ها می‌توانند با هم به تبادل نظر بپردازند به طور مثال گروه "چاقی" با گروه‌های "تغذیه" و "خواب" و "استراحت" درباره‌ی ارتباط این دو با افزایش وزن صحبت کنند. در نهایت هر گروه یافته‌های خود را در کلاس ارائه می‌دهد.

گروه "ورزش" چند نمونه از ورزش‌های مختلف را در کلاس به صورت پانومیم نمایش می‌دهند و مختصری درباره‌ی فواید ورزش کردن توضیح می‌دهند.

گروه "تغذیه" روی تخته جدول خوراکی‌های مفید و غیرمفید را می‌کشند و عکس‌های را به دو دسته تقسیم می‌کنند و آن‌ها را به سایر دانش‌آموزان معرفی می‌کنند.

گروه "ایمنی" خطرات دویدن و بد نشستن و همچنین عبور صحیح از خیابان را توضیح می‌دهد و شیوه‌ی صحیح هر کدام را آموزش می‌دهند.

گروه "بهداشت" با اشاره به بیماری کرونا به اهمیت بهداشت در حفظ سلامتی ما اشاره می‌کنند و وسایل شخص را به دانش‌آموزان معرفی می‌کنند. معلم پیام قرآنی درس ۵ کتاب قرآن درباره‌ی پاکیزگی و نظافت را می‌خواند و به اهمیت اسلام به بهداشت فردی تاکید می‌کند.

گروه "چاقی" ضمن اشاره به مطالب گروه تغذیه و ورزش به اهمیت این دو در کنترل وزن و خطرات ناشی از افزایش وزن اشاره می‌کنند.

گروه "محیط زیست" به اهمیت گیاهان در پاکیزگی هوا و همچنین تغذیه سالم و نیاز ما به آب برای بهداشت اشاره می‌کنند. درباره‌ی راه‌های حفاظت از محیط زیست و درختان، بازیافت زباله‌ها، جلوگیری از آلودگی آب‌ها و مصرف بهینه توضیح می‌دهند.

گروه "خواب و استراحت" درباره‌ی کارهایی که قبل از خواب باید انجام دهیم، زمان خواب و عادت‌های درست خوابیدن توضیح می‌دهند.

در نهایت دانش‌آموزان آن‌چه آموختن را روی برگه (KWL) یادداشت می‌کنند.

سنجش از یادگیری:

معلم با در دست داشتن چک لیست ارزشیابی، عملکرد دانش‌آموزان را در گروه و در ارائه کلاسی بررسی و ثبت می‌کند. همچنین معلم برگه‌های (KWL) را در حضور دانش‌آموز مطالعه می‌کند و در صورت نیاز سوالاتی از آن‌ها می‌پرسد.

ارائه تکلیف:

در جلسه‌ی بعدی دانش‌آموزان با افزایش اطلاعات خود از طریق مشورت با افراد بزرگتر خانواده از طریق اجرای نمایش، ماکت‌ها یا روزنامه دیوارهایی از تمامی کارهایی که ما باید برای حفظ سلامتی خود انجام داد را در نمایشگاه سلامتی به نمایش می‌گذارند.

نوشتن جدول برنامه‌ریزی روزانه شامل زمان خواب و رعایت مسائل بهداشتی، مسواک زدن و غیره.

فعالیت‌های مکمل پیشنهادی:

شیوه صحیح استفاده از سرویس‌های بهداشتی و آب‌خوری و شستن دست‌ها آموزش داده شود.

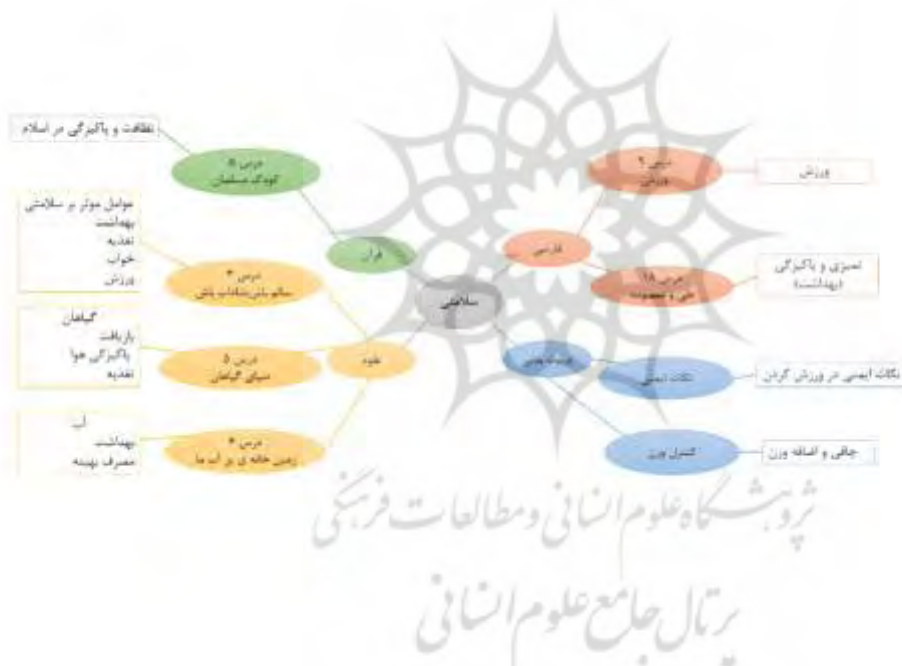
موضوعات درس به عنوان موضوعات نقاشی داده شود.

انیمیشن‌های آموزش بهداشت به کودکان نمایش داده شود.

در صورت امکان بسته‌های وسایل شخصی بهداشتی مانند لیوان و صابون و غیره به دانش‌آموزان داده شود. از یک پزشک یا پرستار و یا مربی بهداشت مدرسه برای حضور در کلاس و آموزش به دانش‌آموزان دعوت شود.

جدول ۵. سیال‌سازی ذهنی به شیوه «KWL» (پست، ۱۹۹۷، به نقل از احمدی، ۱۳۹۰)

"سلامت"		
آن چه می‌دانم K	آن چه می‌خواهم بدانم W	آن چه آموختم L

شکل ۲. نقشه مفهومی مضمون (تم) سلامت

مطابق شکل ۲، مضمون "سلامت" ارتباط محتوای درس‌های فارسی، قرآن، علوم و تربیت بدنی به طور معنا دار با هم و تدریس همزمان آنها را نشان می‌دهد. علاوه بر محتوای درسی، در سیال‌سازی ذهنی به تجربیات زندگی و محتوا از سایر منابع اطلاعاتی نیز توجه می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، با توجه به خلا موجود در منابع آموزشی، یک راهنمای عمل تلفیقی از برنامه درسی پایه اول ابتدایی تدوین شده است. رویکرد تلفیقی در این راهنمای عمل، مضمون‌مدار (مضمون‌محور) است. محتوا در برنامه درسی تلفیقی متمایک (مضمون‌مدار) به صورت مفهوم‌محور یا مهارت‌محور تنظیم می‌شوند. در این رویکرد، ارتباط مفاهیم و مهارت‌ها در قالب مضامین ارزشمند و مفید انجام می‌شود. در این پژوهش، مضامین برگزیده پس از بررسی اشتراک دروس مختلف شکل گرفتند.

در این راستا، پژوهشگر به تناسب موضوع پژوهش و پرسش‌های آن، از روش تحلیل محتوا (کیفی) استفاده کرد تا از طریق آن، مفاهیم و مهارت‌های موجود در کتاب‌های درسی اول ابتدایی را شناسایی و استخراج کرده و در تدوین مضمون تلفیقی مورد استفاده قرار دهد. بدین ترتیب، ۱۹ مضمون تلفیقی تدوین شد. مضامین "سلامت"، "کودک مسلمان"، "سفر به گذشته"، "شگفتی‌های آفرینش"، "سرزمین مادری ما، ایران"، "مایه حیات"، "تغییر"، "خانواده ما"، "علم آموزی"، "حواس"، "علم و زندگی"، "جانوران" و "مشاغل" در برگزیده مفاهیم هستند. مضامین "رسم شکل"، "اندازه‌گیری"، "شمارش"، "الگویابی"، "طبقه‌بندی" و "مهارت‌های زندگی" مهارت‌های این راهنمای عمل تلفیقی هستند.

مضمون "سفر به گذشته"، نکات تاریخی را در بر می‌گیرد. داستان پیامبران الهی، تغییرات تکنولوژی در گذشته، وسایل حمل و نقل و روشنایی در گذشته و گوشه‌ای از تاریخ معاصر ایران و انقلاب در این مضمون آورده شده است. قرآن انسان‌ها را به مطالعه تاریخ دعوت کرده است. کشور ایران دارای تاریخی بسیار طولانی است و قدمت تمدنی آن به چندین هزار سال می‌رسد. آثار تاریخی به جا مانده از این تمدن پرشکوه بسیار متنوع و فراوان است. جایی از این سرزمین را نمی‌توان یافت که دارای آثاری اعم از ابنیه، اشیا و آثار تاریخی نباشد. شناخت این دنیای گسترده آموزش و تعلیم و تربیتی مستمر و عمیق را می‌طلبد. (خیراندیش، ۱۳۷۹: ۲)

پیام کنفرانس ۱۹۹۲ یونسکو در سوئیس، بر نقش آموزش و پرورش در میراث فرهنگی تأکید دارد. «آموزش میراث فرهنگی نه تنها به هویت فرهنگی مردمان و پشتیبانی از آن منجر می‌شود، بلکه موجب شناسایی هر چه بیشتر تفاوت‌ها و مشابهت‌های بین فرهنگی می‌گردد و می‌تواند سبب شود انسان‌ها به درک درستی از همکاری برای رسیدن به سعادت همگان یا تمدن جهانی دست یابند» (تقوی نسب، ۱۳۹۱: ۶).

مضمون "شگفتی‌های آفرینش"، در برگزیده شگفتی‌های خلقت خداوند است. پوشش متفاوت حیوانات در اقلیم‌های آب و هوایی مختلف، چرخه آب و وجود تقارن در بال پروانه‌ها نمونه‌های آورده شده در این مضمون است. مضمون علم و زندگی به کاربرد علم در زندگی واقعی می‌پردازد. سودمندی دانش زمانی نمایان می‌شود که بتوانیم آن را در زندگی روزمره به کار ببریم. در این مضمون به ارتباط علم با مشاغل و وسایل روزمره زندگی اشاره شده است. به باور احمدی و همکاران (۱۳۹۴)، هنگامی محتوای یک برنامه درسی اثر بخش خواهد بود که با زندگی در ارتباط باشد. زمانی که قرار است مفهومی را به دانش‌آموزان آموزش دهیم اگر دانش‌آموزان بتوانند برای آن‌چه آموزش داده می‌شود، دلیل و معنایی بیابند یادگیری بسیار راحت‌تر صورت می‌گیرد. البته این امر خاص دانش‌آموزان نیست بلکه یادگیرندگان بزرگسال نیز زمانی بهتر یاد می‌گیرند که برای آن‌چه می‌آموزند دلیلی در ارتباط با زندگی و محیط روزمره بیابند. در این رابطه هالبروک (۲۰۱۰) اظهار می‌دارد که آموزش نمی‌تواند در خلا اتفاق افتد. آموزش نیازمند بافت و زمینه است تا برای آن‌چه مخاطب می‌آموزد دلیل و جایی در زندگی روزمره وی پیدا شود. درس علوم تجربی شامل محتوا، موضوع‌ها و مفاهیمی است که می‌تواند به محیط زندگی یادگیرنده انتقال داده شود. این شیوه کار از ایده‌هایی که مفاهیم و موضوعات را در موقعیت‌های اصلی و واقعی آن‌ها به کار می‌گیرد استفاده می‌کند و می‌تواند موجب بالندگی دانش‌آموزان شود (به نقل از احمدی، امانی طهرانی، حسینی و همکاران، ۱۳۹۰).

مضمون "مایه حیات (آب)" به تمامی مسائل مربوط به آب مانند بهداشت و کاربرد و صرفه‌جویی اشاره می‌کند. علم و مهارت دانش‌آموزان و جلب توجه آن‌ها نسبت به مقوله مهمی همچون آب و مسائل آن می‌تواند بستری برای تغییر رفتار به عنوان مصرف‌کنندگان فراهم کرده و یا حداقل به عنوان انتقال‌دهنده پیام به خانواده‌های خود در حفظ منابع آبی موثر واقع شوند. در این مضمون به انواع شکل‌های آب در طبیعت، چرخه آب، صرفه‌جویی در مصرف آب و راه‌های جلوگیری از آلودگی آب‌های شیرین اشاره شده است.

یکی از اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در ساحت‌های ششگانه را تربیت اجتماعی و سیاسی دانش‌آموزان در مدارس تشکیل می‌دهد تا دانش‌آموزان فرآیند مطالبه‌گری، انتقاد قانونمند و احترام به حقوق عموم را بیاموزند. در مضمون "سرزمین مادری ما، ایران" به مفاهیم هویت ملی، عشق به وطن، تاریخ ایران و اقلیم‌های ایران اشاره شده است.

هویت ملی باز تولید و باز تفسیر دایمی الگوی ارزش‌ها، نهادها، خاطرات، اسطوره‌ها و سنت‌هایی است که میراث متمایز ملت‌ها را تشکیل می‌دهند و تشخیص هویت افراد با آن الگو و میراث و با عناصر فرهنگی‌اش (انصاری، ۱۳۸۳).

تاریخ بشر با آموختن و تعلیم و تربیت آغاز می‌شود. انسان‌ها از همان ابتدای خلقت تا به امروز که از راه‌های گوناگون دانش و اطلاعات خود را بدست می‌آورد بر اهمیت و نقش علم و دانش در زندگی خود پی‌برده بودند. نخستین آیاتی که بر پیامبر عظیم الشان اسلام (ص) نازل شد، بهترین دلیل بر اهمیت و جایگاه ویژه تعلیم و تعلم در اسلام است. «الذی علم بالقلم. علم الانسان ما لم يعلم. همان کسی به وسیله قلم تعلیم نمود و به انسان آنچه را نمی‌دانست، یاد داد. (علق، آیات ۴ و ۵) مضمون "علم آموزی"، در برگزیده اهمیت دانش افزایی و دانش جویی در دین اسلام، کتاب‌خوانی و محیط‌های آموزشی است.

کودک در هر زمان و موقعیتی که بخواهد شغل آینده خود را برگزیند باید استعداد کافی برای آن شغل داشته و اطلاعات و تمایل و علاقه به آن شغل در وی موجود باشد. بهترین زمان برای آنکه کودک درباره مشاغل مختلف اطلاعات کسب کند و متوجه شود که به آن‌ها علاقه‌مند است یا خیر و استعداد انجام آن‌ها را دارد یا نه، دوران کودکی است. در مضمون "مشاغل" به معرفی شغل‌های گوناگون و ارتباط موضوعات درسی با مشاغل مختلف اشاره شده است.

مضمون "کودک مسلمان"، آموزه‌های اسلامی را در برمی‌گیرد. باور به خداوند یگانه، نماز خواندن، داستان بعثت و دعوت پیامبران الهی، وضو گرفتن در این مضمون آورده شده است. از دیدگاه اسلام عوامل محیطی، صاحب نقش اساسی در تربیت انسان هستند. عوامل محیطی را می‌توان به سه نهاد خانواده، جامعه و مدرسه تقسیم کرد. در این میان، نهاد مدرسه که متولی جریان رسمی تعلیم و تربیت است نقش بی‌بدیلی را در این باره می‌تواند ایفا کند (پاک سرشت، ۱۳۸۶). عملکرد مدارس در بعد تربیت دینی متأثر از فلسفه آموزش و پرورش کشور است و فلسفه تعلیم و تربیت نیز از تعالیم عالیه اسلام نشئت می‌گیرد (قربانزاده، ۱۳۷۶).

یکی از منابع انتخاب مضمون مناسب برای برنامه درسی تلفیقی، مفاهیم فرایند محور مانند سیستم‌ها، تغییر و چرخه‌ها است (بین^۱، ۱۳۹۳). مضمون "تغییر" در این پژوهش نیز، به همین علت انتخاب شده است. تغییر در فصل‌ها و طبیعت، تغییر در تکنولوژی با گذشت زمان و تغییراتی که مشاغل مختلف روی مواد اولیه ایجاد می‌کنند، مفاهیم تغییری هستند که در کتاب‌های مختلف این پایه آمده است.

خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه و شکل‌دهنده شخصیت آدمی است. مطلوبیت، رضایت، خشنودی، کیفیت و کارکرد بهینه خانواده، عامل بسیار تاثیر گذاری در شکوفایی، رشد و پیشرفت اعضای خانواده است (لاک و ویلیامسون^۲، ۱۹۵۸). اسلام خانواده را از مهم‌ترین و اساسی‌ترین واحدهای اجتماعی می‌داند (قائمی، ۱۳۹۳). با توجه به جایگاه و نقش مهم خانواده در اجتماع و در اسلام و تاکید برنامه درسی ملی بر آن، ضرورت آموزش کارکردهای خانواده نمایان می‌شود (فلاحیان، ۱۳۹۲). در مضمون خانواده به اعضای خانواده، مادر بزرگ و پدر بزرگ و احترام به والدین اشاره شده است.

حواس پنج‌گانه انسان شامل شنوایی، لامسه، بویایی، بینایی و چشایی شناخته شده و هر کدام از این حواس به یکی از اعضای بدن مربوط می‌شود مانند چشم، گوش، بینی، پوست و دهان که در مضمون "حواس" به آن‌ها اشاره شده است. مضمون "جانوران"، در برگزیده نکاتی در رابطه با جانوران است. معرفی، محل زندگی، تغذیه، نوع حرکت و فواید آن‌ها در این مضمون آورده شده است.

در درس علوم دانش‌آموزان طبقه‌بندی کردن براساس ویژگی‌های ظاهری، خواص و فواید و غیره را تمرین می‌کنند. به اعتقاد جیکوبز (۱۹۸۹)، مضمون خوب، شباهت‌ها و تفاوت‌ها را نشان می‌دهد (احمدی، ۱۳۹۰). مطابق نظریه گشتالت، چگونگی ادراک انسان‌ها از پدیده‌ها بر چند قانون استوار است. یکی از قوانین، قانون شباهت است. مطالب مشابه بهتر ادراک می‌شوند و با هم به صورت اجزای یکپارچه در می‌آیند (سیف، ۱۳۹۸). این فعالیت‌ها در مضمون طبقه‌بندی انجام می‌شود.

مضمون "سلامت"، عوامل موثر بر سلامتی را در برمی‌گیرد. رعایت بهداشت، تاثیر خواب و تغذیه بر سلامتی، اهمیت آب در بهداشت، نقش گیاهان در پاکیزگی هوا و بازیافت زباله‌ها به ویژه کاغذ به منظور حفظ طبیعت و همچنین تاثیر ورزش بر حفظ سلامتی بدن در این مضمون آورده شده است. از اصول آموزش و پرورش ابتدایی مصوبه ۱۳۷۳ کمیسیون دوره پیش دبستانی و دبستانی، "توجه به ایجاد عادات بهداشتی است. باید نکات ایمنی و بهداشتی را به کودک آموخت" (صافی، ۱۳۸۶: ۵۲).

^۱. Beane

^۲. Lock & Williamson

همسو با پژوهش حاضر، محمدی استاد کلاهی، زندگی، حاتمی و شیرینی (۱۳۹۷) بیان می کنند، آموزش محیط زیست نیازمند یک برنامه جامع و مدون تلفیقی است که معلمان در اختیار داشته باشند. در برنامه درسی سنتی منابع و زمان محدود است، برای افزودن رشته درسی جدید (آموزش محیط زیست) چندان فرصتی نیست؛ اما تلفیق آموزش محیط زیست با سایر دروس، موانع آموزش سنتی را برطرف می کند و این تلفیق سبب می شود در تمام تصمیم گیری ها معیارهای محیط زیستی دخیل باشد. همچنین، برای حل مسائل زیست محیطی به کاربرد مباحث علوم دیگر نیز نیاز است.

در کتاب ریاضی دانش آموز باید بتواند الگویی را ادامه دهد و الگوی متناظر عددی را نیز بسازد و آن الگوی عددی را ابتدا با کمک شکل و سپس بدون کمک شکل بسازد. الگوهای عدد و هندسی قسمت بسیار مهمی از کتاب ریاضی را تشکیل می دهند. با توجه به رنگ آمیزی و رسم شکل در الگوها می توان گفت که این درس مستقیماً با درس هنر در ارتباط است. می توان درس فارسی را با تکرار کلمه ها و نشانه ها با الگوی مشخص در مضمون "مهارت الگویابی" قرار داد.

در مضمون "مهارت اندازه گیری" زمان، سرعت حرکت، طول و دما در درس های ریاضی و علوم مفاهیمی هستند که به صورت تقریبی و بدون ابزار مخصوص اندازه گیری می شوند. یادگیری مبتنی بر مسئله، حوزه ای است که می توان تلفیق موفقیت آمیز ریاضیات و علوم را انجام داد. نقش مهم ریاضیات در درک روابط بین مفاهیم علمی به ویژه، در علوم فیزیکی را نمی توان دست کم گرفت (فورنر و کومار^۱، ۲۰۰۷).

مهارت "رسم شکل" در کتاب ریاضی برای الگویابی، حل جدول شگفت انگیز، تقارن، تکمیل جدول ماتریس و به عنوان راهبردی برای حل مسئله کاربرد دارد. در کتاب علوم نقشه ساده از مدرسه تا خانه کشیده می شود. در درس هنر نیز مهارت رسم شکل در نقاشی مشهود است که از آن می توان به نقاشی با موضوع معین و نقاشی برای قصه استفاده کرد. یکی از اهداف حوزه مهارت در درس هنر، توسعه مهارت های حرکتی برای کار با ابزار و رسم شکل می باشد (رادپور، شاپوریان، شریف زاده و همکاران، ۱۳۹۱). پژوهش گویا و حق وردی (۱۳۹۸)، نشان می دهد که برای حل مسایل کلامی، ترسیم شکل متناسب با صورت مسئله بر درک مسئله کمک می کند. مهارت ترسیم شکل یک راهبرد برای حل مسئله ریاضی است که در ریاضی پایه اول برای حل مسائل جمع و تفریق از این راهبرد استفاده می شود.

رگ^۲ (۲۰۰۲)، اذعان می دارد که مهارت شمارش یکی از مهارت های میان برنامه ای است. برای شمارش به یادگیری اعداد نیاز است. از این رو، این دو مقوله زیر چتر مضمون "مهارت شمارش" قرار گرفتند. در کتاب ریاضی پایه اول ابتدایی نمایش مختلف عدد با چینه و چوب خط و پس از آن شمارش و نوشتن اعداد ۱ تا ۱۰۰ به مرور تا انتهای کتاب آموزش داده می شود. شمارش چند تا چند تا رو به عقب و جلو هم از مفاهیم موجود در این کتاب است. دانش آموزان با فراگیری نشانه های فارسی می توانند اعداد را به حروف نیز بنویسند.

مهارت های زندگی^۳ مهارت هایی است که به انسان برای زندگی بهتر کمک می کند. اجماع و اتفاق نظر قطعی در مورد فهرست مهارت های زندگی و اینکه چه چیزهایی را باید به عنوان مهارت زندگی ضروری دانست وجود ندارد. از مولفه های این مهارت می توان به سازگاری اجتماعی اشاره کرد. در فرهنگ ما ادب و احترام به بزرگترها از مهم ترین رفتارهای اجتماعی محسوب می شود. در نتیجه سلام کردن، ادب، احترام به بزرگتر و معلم، حق تقدم، درست و به جا صحبت کردن، همکاری و احساس مسئولیت نسبت به محیط اطراف در مضمون مهارت های زندگی استفاده شده است. در کتاب های مختلف پایه اول از جمله قرآن، فارسی، علوم، ریاضی و درس تربیت بدنی به این مهارت ها اشاره شده است.

بر اساس یافته های پژوهش پیشنهاد می شود، معلم های پایه اول ابتدایی از این راهنمای عمل که چگونگی انجام تلفیق دروس مختلف را ارائه کرده است استفاده نمایند و سعی در گسترش مضامین تلفیقی با خلاقیت و ابتکار عمل خود داشته باشند. برای اجرای این راهنمای عمل برنامه درسی تلفیقی پایه اول ابتدایی، توسط معلمان در کلاس درس، پیشنهاد می شود قبل از آموزش هر مضمون، نقشه مفهومی آن در کلاس نصب شود تا از جریان و جهت آموزش آگاه شوند. همچنین، توصیه می شود برای دانش آموزان پایه

^۱ . Furner & Kumar

^۲ . Wragg

^۳ . Life Skills

اول ابتدایی که هنوز سواد کافی ندارند، از نقشه مصور استفاده شود. در تعیین اهداف، انتخاب روش تدریس، ارزشیابی، کاربرگ‌ها و تکالیف به مضامین توجه شود. درس‌هایی که در این مضامین قرار نگرفته‌اند به صورت موضوع مجزا تدریس می‌گردند. آموزگار قبل از سال تحصیلی یک طرح درس سالانه تهیه کرده و همچنین، طرح درس روزانه خود را با توجه به طرح درس سالانه و این راهنمای عمل تلفیقی هماهنگ کند. چنانچه در طول سال تحصیلی بتواند محتوایی (مفهوم و مهارتی) را اضافه نماید انعطاف لازم را داشته باشد. هدف این راهنمای عمل این نیست که تنها بر مضامین تلفیقی تدوین شده تکیه کند و از بقیه محتوای کتاب‌های درسی چشم‌پوشی گردد. درس‌هایی که در این تم‌ها و مضامین قرار نگرفته‌اند به صورت موضوع مجزا و خارج از این مضامین تدریس می‌گردند. بدین ترتیب، تمام مطالب و محتوای درسی پوشش داده می‌شود.

منابع

- احمدی، پ، سبحانی نژاد، م و امیری، م. (۱۳۹۴). سازماندهی میان رشته ای برنامه درسی با تأکید بر اثربخش سازی محتوای دروس. *دوفصلنامه پژوهش های آموزش و یادگیری*، ۲۲(۶)، ۹۷-۱۲۲.
- احمدی، پ. (۱۳۹۰). *طراحی و سازماندهی محتوای برنامه درسی: رویکرد بین رشته ای در برنامه درسی تلفیقی*. تهران: آبیژ.
- احمدی، آ، امانی طهرانی، م، انصاری، م، حسینی، ع، حسینی، ا، رستگار، ط، سمیعی، د، طاهری، ح، عمرانی، ع، فرنوش، ب، نیکنام، ز، مهربان، ز و نوری، ع. (۱۳۹۰). *کتاب معلم علوم تجربی اول دبستان*. تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتاب های درسی
- احمدی، پ. (۱۳۸۲). *الگوی برنامه درسی تلفیقی و جایگاه آن در برنامه درسی ابتدایی ایران*. *دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشور رفتار*، ۱۰(۳)، ۱۲-۳.
- اکبری شلدره، ف، حاجیان، ف، ذوالفقاری، ح، رحمان دوست، م، سنگری، م، صفارپور، ع، عمرانی، غ، فرهادی، گ، قاسم پور مقدم، ح، نعمت زاده، ش. (۱۳۹۸). *فارسی اول دبستان*. تهران: شرکت افست.
- اکبری شلدره، ف، ذوالفقاری، ح، سنگری، م، صفارپور، ع، عمرانی، غ، فرهادی، گ و قاسم پور مقدم، ح. (۱۳۹۱). *کتاب معلم فارسی اول دبستان*. تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتاب های درسی
- الوندی، ح، امانی طهرانی، م، انصاری، م، حسینی، ا، حسینی، ع، سمیعی، د، طاهری، ح، عمرانی، ع، فرنوش، ب، مهربان، ز، نوری، ع، نیکنام، ز، دانشگر، م، نعمت زاده، ش. (۱۳۹۹). *علوم تجربی اول دبستان*. تهران: شرکت افست
- اعتصامی، م و راصد، س. (۱۳۹۰). *مبانی و روش تدریس تعلیم و تربیت دینی در دوره ابتدایی*. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.
- انوشه پور، ا، تهرانی، م، ستوده، ا، سرشور خراسانی، غ، سیف، م، نباتی، رضا و وکیل، م. (۱۳۹۱). *کتاب معلم آموزش قرآن اول دبستان*. تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتاب های درسی
- ایمانی، م، ونوشادی، م. (۱۳۹۰). *تحلیل محتوای کیفی پژوهش*، ۳(۲)، ۱۵-۴۴.
- بازرگان، ع. (۱۳۹۷). *مقدمه ای بر روش های تحقیق کیفی و آمیخته*. تهران: دیدار
- بین، جیمز (۲۰۰۹). *تلفیق برنامه درسی: طرح ریزی هسته اصلی آموزش و پرورش آزادمنشانه*. پروین احمدی و غلامرضا خوی نژاد (۱۳۹۳). تهران: آبیژ.
- پرویزی شاد، ا. (۱۳۹۷). *مطالعات تطبیقی برنامه درسی هنر دوره ابتدایی ایران و کانادا (ایالت انتاریو) و جایگاه رویکرد تلفیقی در آن*. (پایان نامه). دانشگاه الزهرا. تهران، ایران
- داودی، خ، رستگار، آ، عالمیان، و. (۱۳۹۹). *ریاضی اول دبستان*. تهران: شرکت افست
- داودی، خ، رستگار، آ، و عالمیان، و. (۱۳۹۱). *کتاب معلم ریاضی اول دبستان*. تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتاب های درسی
- رادپور، ف، شاپوریان، ف، شریف زاده، ع، مرزبان، ه، مهدوی، ر و نواب صفوی، م. (۱۳۹۱). *راهنمای درس هنر برای معلمان پایه های اول، دوم و سوم*. تهران: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
- رضوی، ع. (۱۳۹۵). *امکان اجرای برنامه درسی تلفیقی در پایه دوم ابتدایی مطالعه موردی*. (پایان نامه). دانشگاه بیرجند، ایران.
- طهماسب شیخلار، د، فتحی آذر، ا و صنیعی، م. (۱۳۹۸). *مطالعه پدیدار شناسختی تجارب و ادراک معلمان ابتدایی از برنامه درسی علوم تلفیقی*. *پژوهش های برنامه درسی*، ۹(۱)، ۱۱۳-۱۳۹.
- غیاث آبادی فراهانی، ا. (۱۳۹۳). *مقایسه عملکرد تحصیلی دانش آموزان کلاس های چند پایه دوره ابتدایی به روش تلفیقی و مجزا در دو درس ریاضی و علوم در شهرستان تفرش*. (پایان نامه). دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی. تهران، ایران
- فهمان، ن. (۱۳۹۹). *تاثیر برنامه درسی تلفیقی هنر و علوم تجربی بر خلاقیت دانش آموزان دختر پایه چهارم دبستان*. (پایان نامه). دانشگاه پیام نور خمین. مرکزی، ایران
- متین فرن، ن. (۱۳۹۷). *اثربخشی اجرای برنامه درسی تلفیقی هنر بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان در درس مطالعات اجتماعی پایه ششم*. (پایان نامه). دانشگاه خوارزمی. تهران، ایران
- محمدی استاد کلایه، م، زندی، ب، حاتمی، ج و شبیری، م. (۱۳۹۷). *طراحی و اعتبارسنجی برنامه درسی تلفیقی آموزش محیط*

زیست برای کودکان پیش از دبستان. فصلنامه علمی پژوهشی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۷(۳). ۱۲۶-۱۱۵.
مظاهری، ح، عظیمی، م و بیاضیان سرکندی، ف. (۱۳۹۴). واژه نامه مطالعات برنامه ریزی درسی. تهران: مدرسه
مهرمحمدی، م و احمدی، پ. (۱۳۸۰). برنامه‌های درسی تلفیقی، رویکردی متفاوت با برنامه‌های درسی موضوع
محوری/دیسپلینی. فصلنامه علمی - پژوهشی علوم انسانی الزهرا(س)، ۱۹۹، ۲۱۸-۳۹.
نورآبادی، س، احمدی، پ، دبیری اصفهانی، ع و فراستخواه، م. (۱۳۹۳). ضرورت و امکان تغییر برنامه درسی مصوب نظام
آموزش عالی ایران به برنامه درسی تلفیقی (مطالعه موردی: گرایش مدیریت آموزشی، دوره کارشناسی). فصلنامه آموزش و ارزشیابی
۷(۲۵): ۱۰۱-۱۲۲.

Beane, J. A. (۱۹۹۸). Curriculum integration: designing the core of democratic education. *In choice Reviews online* (Vol. ۳۵, Issue ۰۸). Teachers College press. <https://doi.org/10.5860/choice.35-4614>

Drake, S, & Reid, J. (۲۰۲۰). ۲۱ Century Competencies in Light of the History of Integrated Curriculum

Erwin, Akib, Muhammad Erwinto Imran, Saiyidah Mahtari, Muhammad Rifqi Mahmud, Anggy Giri prawiyogy, Irfan Supriatna, & Mt. Hartono Ikhsan. (۲۰۲۰). Study on Implementation of Integrated Curriculum in Indonesia. *IJoRER: International Journal of Recent Educational Research*, ۱(۱), ۳۹-۵۷.

Hsieh, H.F. & Shannon, S.E. (۲۰۰۵). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, ۱۵(۹), ۱۲۷۷-۱۲۸۸.

Wragg, E. (۲۰۰۲). *the cubic curriculum*. London: routledge

